

(109' טא) ושחטו הפסח.

מאלפי זהב

אוצר הערות והידושים קושיות וביאורים

לקט ענינים בפשט בהלכה ובאגדה על סדר הפרשה

פרשת בא

(פ"י 109' יב) נטה ירך על ארץ מצרים בארבה. כתב האבן עזרא שר' משה הכהן ביאר הלשון 'בארבה', שמשו רבינו שם ארבה במטהו. והיינו שע"י הארבה הביא המכה. אך האיבע"ז כותב, שאין זה נכון, אלא 'בארבה' הכונה, בעבור שיבא.

◆ ◆ ◆

'ולכל בני ישראל היה אור'

(109' טג) ולכל בני ישראל היה אור במושבתם.

יש לבאר הטעם שהתורה הדגישה כאן יותר משאר המכות, שלעמ"י לא היתה המכה. אע"פ שגם במכות דם וצפרדע וכו' היה נס שלייהודים לא קרבו המכות. [ואמנם בחלק מהם מפורש והפלתי וגו' וממקנה בני"א לא מת וגו'. גם יש לציין לדברי הרמב"ם בפיהמ"ש באבות פ"ה שגם לעמ"י היתה מכת כינים, וכעיי"ז באיבע"ז לעיל פ' וארא (ז, כד) לגבי כו"כ מכות, ואכמ"ל].

לפי שכאן היה יותר מקום לומר שהיה חושך אף לעמ"י. לפי שחושך ואור הם ב' מציאויות סותרות. וממילא כיון שהיה צריך להיות למצרים חושך, שוב לא יתכן שיהא אור לעמ"י. שאם יהא אור לעמ"י, כיצד יהא חושך למצרים, הלא יאיר להם האור של היהודים. וע"כ הדגישה התורה שהיה לעמ"י אור, ולמצרים היה חושך עבה וסמיך [כמש"כ וימש חושך], וע"כ לא עזר להם האור של היהודים.

[ו'במושבתם' לכאן הכונה בכל מקום שהיהודי הלך. אולם עי' תיוב"ע (כפי שביאר הפירוש יונתן) שכתב שהכונה שיוכלו לקיים המצוות התלויות ביום ולילה. ועי' ספר כתם פז (סימן וסיבה, ערך אור וחושך) מש"כ להוכיח מכאן דאור וחושך הם הסיבה ליום ולילה ולא רק סימן. והארכנו בפ' נח בענין יום ולילה בשנת המבול].

ויש להוסיף בענין האור שהיה לעמ"י, שאינו מכוון רק לגבי היום, אלא אף בלילה, אילו היהודים היו מדליקים נר, הוא היה מאיר. משא"כ לגבי המצרים, לא הועיל להם להדליק נר.

◆ ◆ ◆

(פ"ב 109' יא) וככה תאכלו אתו מתניכם הנגרים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם וגו'. נראה דדין לא תשחט על חמץ וגו' לא נאמר עדיין בפרשה זו, כי בלא"ה עדיין לא היה להם חמץ. שהרי במצרים אכלו לחם עוני (כמש"כ הספורנו פ' ראה טז, ג). וגם ביציאתם ממצרים לא הספיק בצקם להחמץ.

פסח הוא לה' – הקרבן קרוי פסח כו', ואתם עשו כל עבודותיו לשם שמים. והיינו עשו כל עבודות הקרבן פסח לשם שמים, וזה ביאור שם השם הנזכר כאן. ובמכילתא הנוסח 'כל מעשיהם לש"ש'. והגר"א גורס 'מעשיהם לשם פסח', והנצי"ב גורס 'מעשיו לשם פסח', ובילקו"ש הגירסא 'מעשיו לש"ש'.

◆ ◆ ◆

בכמה פסוקים מודגש ענין השחיטה בקרבן פסח. ולכאן זה משום שלגבי שחטו שלא לאוכליו ושלא למנויו [שהוא פסול מיוחד בק"פ], פוסל רק בשחיטה ולא בשאר עבודות (פסחים ס ע"א ועוד), ואע"פ שבכל הקרבנות עיקר הכפרה שבקרבן היא בזריקת הדם (יומא ה ע"א).

ובטעם הדבר יתכן לבאר, דבכל הקרבנות מהות הקרבן היא, שהאדם מגיש לפני השי"ת את הדם, כאילו שזהו דמו, כי הדם הוא הנפש.

משא"כ בפסח, שענין הקרבן הוא לשחוט ולבטל את העבו"ז של המצרים [וזהו ביטול החמץ שהוא היצה"ר], ובוזה העיקר הוא בשחיטה, שבה יוצאת הנפש. ועי'.

◆ ◆ ◆

באופן מנין שנות מושב בני ישראל בגלות מצרים

(109' טו) אשר ישבו במצרים – אחר שאר הישיבות שישבו גרים בארץ לא להם: שלשים שנה וארבע מאות שנה – בין הכל משנולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות שנה. משהיה לו זרע לאברהם נתקיים (בראשית טו יג) כי גר יהיה זרעך, ול' שנה היו משננורה נזירת בין הבתרים עד שנולד יצחק. וא"א לומר בארץ מצרים לברכה, שהרי קתה כו' כו'. וכשתמנה ד' מאות שנה משנולד יצחק, תמצא מביאתן למצרים עד יציאתן ר"י שנה, וזה אחד מן הדברים ששינו לתלמי המלך.

בפסו' זה מבואר שעם ישראל ישבו במצרים ת"ל שנה. והדבר קשה בתרתי. חדא, שהרי ע"פ חשבון השנים, [וכפי שהביא רש"י], נמצא שהיו שם רק ר"י שנה. ועוד קשה, שהרי בדברי השי"ת לאברהם אבינו כברית בין הבתרים נאמר, ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה. וא"כ מפני מה היו בפועל ת"ל שנה, ל' שנים יותר מן המדובר.

ובאמת מפני קושיות אלו, שינו הפסוק לתלמי המלך, כאשר תרגמו עבורו את התורה ליונית (כדא"י במגילה ט ע"א, וכפי שהביא רש"י), וכתבו לו 'ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות שלשים שנה וארבע מאות שנה', אשר בזה סרו ב' הקושיות. אך את הקושיות צריכים ליישב. ובמפרשים האריכו בשאלות אלו. ונביא כאן בס"ד בתמצית, את השיטות בביאור הדבר.

שיטת רש"י, ע"פ חז"ל, שהת' שנה האמורים לאברהם, נמנין מלידת יצחק. אשר בזה נתקיים 'כי גר יהיה זרעך'. [וצ"ע שהרי כתוב ומושב בני ישראל, וכיצד שיך למנות מלידת יצחק. ועי' במפרשים שביארו עפ"ד המדרש (כ"ד א, 30) שאברהם נקרא ישראל ועי' רבינו בחיי פ' ויגש מו, ח]. ומה שכתוב כאן ל' שנה יתירים, היינו מאז ברית בין הבתרים, [שהיה ל' שנה לפני לידת יצחק, כאשר היה אברהם בן ע], שאז נאמר לאברהם אבינו ענין שיעבור מצרים.

ומה שכתוב בפסוק שישבו במצרים ת"ל שנה, ביאר רש"י, 'אשר ישבו במצרים' – אחר שאר הישיבות שישבו גרים בארץ לא להם. [וביאר הרא"ם, דכאילו אמר, וכל מושב בני ישראל, אשר באחוריתו ישבו במצרים, היה שלשים שנה וארבע מאות שנה, שהרי א"א לומר בארץ מצרים לברכה. ועי' בהכתב והקבלה והגרש"ר הירש שהאריכו באופנים אחרים בביאור דברי רש"י].

וברמב"ן כתב שבדרך הפשט, מה שה' אמר לאברהם ד' מאות שנה, לא חשש להודיע השלשים, מפני שאמר לו דודר רביעי ישובו הנה, שלא ישובו מיד בסוף ארבע מאות כו' עי"ש. ומה שכתוב שישבו במצרים ת"ל שנה, ביאר ע"ד דברי רש"י, 'ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים עד שלשים שנה וארבע מאות שנה שישבו שם למאות להם כן בארץ לא להם'. עי"ש.

ובאיבע"ז? ביאר דמנה הכתוב מיום שגלה אברהם מארץ הולדתו. [וכפיה"ג המכוון בזה, שרק לגבי זרעו נאמר שתהא הגלות ד' מאות שנה ולא יותר]. וכתב שבמקומות רבים הכתוב מנה ע"פ ענינים שונים, עיי"ש שהארץ בזה. [וצ"ע שמגלות אברהם הוא רק תכ"ה שנה, שהרי יצא בגיל ע"ה].

ובתרגום יונתן ב"ע ביאר באופן מחודש, שכונת הפסו' באומרו שלשים שנה, היינו שלשים שמיטות, שזה יוצא מאתים ועשר שנים בדיוק. ואח"כ מוסיף עוד, שמאז שדיכר ה' עם אברהם בט"ו בניסן כברית בין הבתרים עד היום שיצאו ממצרים, עברו ת"ל שנה.

ובפרקי דרבי אליעזר (פרק מח) קאמר רבי אלעזר בן ערך, דמאתים ועשר ישבו ישראל במצרים, וחמש שנים קודם שבא יעקב למצרים, נולדו מנשה ואפרים, אשר הם מהשבטים, הרי מאתים וחמש עשרה שנה ימים ולילות, הרי ארבע מאות ושלשים שנה. שדלג את הקץ בזכות אבות כו' עיי"ש. [ויש נוסחאות שכתוב בקיצור 'ועשה הב"ה ברוב רחמי וחסדיו וקצר חציים מאתים ועשר שנים'. וצ"ב שהרי חציים הוו רט"ו. וצ"ל דסמך ג"כ על 'ה' שנים הנז'].

וביאר הכתב והקבלה, הטעם שנוספו הלילות לחשבון, עפ"ד חז"ל (בשה"ר) שלא הניחום לילך לבתיהם בלילות וישנו בשדות, לכן נצטרפו גם הלילות בחשבון.

וכעיי"ז מבואר בהדר זקנים, דמכיון שעבד עברי עובד בין ביום בין בלילה, כמו שאחז"ל (בקידושין טו ע"א עיי"ש), א"כ נמצא ת"ל שנה כמניין רד"ו ב' פעמים. [וצ"ב שהרי רד"ו ב"פ יוצא ת"כ. וצ"ל דסמך ג"כ על מש"כ הפדר"א שהיו עוד ה' שנים משנולדו מנשה ואפרים]. אך צ"ב שהרי לא עבדו בפועל ימים ולילות כבר מלידת מנשה ואפרים.

יש לציין לדברי הגמ' בסנהדרין (צא ע"א) ת"ר כשבאו בני מצרים לדון עם ישראל, אמרו להם, תנו לנו כסף וזהב שנטלתם, אמר להם גביהא בן פסיסא, הא כתיב ומושב בני ישראל וגו' במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה, תנו לנו שכר עבודה של ששים רבוא בת"ל שנה, ולא מצאו תשובה וברחו. ע"כ.

שמשמע מזה שעבדו בפועל ת"ל שנה, וצ"ע מכל הנ"ל דכלל לא היו במצרים זמן כה רב, וכ"ש שלא שנשעתעבדו כ"כ זמן רב. ובפשיטות צ"ל רדחויי בעלמא קאמרו להו. אך להנ"ל י"ל דהכונה אף ללילות, אשר ביחד יוצא ת"ל שנה, וכאמור.

ובתולדות יצחק (בשם הר"מ, וכעיי"ז מבואר באברבנאל), ביאר ענין השלשים שנה הנוספים. שבאמת הגזרה היתה ת' שנה בלבד, והל' שנה נוספו בחטאם, ששקעו בעב"ז ובטלו המילה, (וכמבואר ביחזקאל כ, ה - ז עיי"ש). [וכתב שהיה ראוי שיתארך יותר אלא שצעקו והרבו תפלה]. דאטו אם נגזר על האדם בחטאו גלות זמן מסוים, והוא הוסיף חטא על פשע, וכי לא יוסיפו עליו גלות. שהרי בודאי אין העונש הראשון, הבטחה שלא יענש יותר. [והוסיף בקושיא אחרת, איך שייך לבאר 'ועבדום ועינו אותם ד' מאות שנה', מלידת יצחק. הרי לא היה עינוי עד שמת יוסף וכל אחיו. וביאר דאין ת' שנה דבק עם ועינו, רק עם כי גר יהיה זרעך]. רק צ"ב דא"כ היו צריכים להתעכב שם עוד ל' שנה [כדי שיהא ת"ל שנה מלידת יצחק]. וע"ע בכלי יקר ובהעמ"ד מה שביארו באופנים אחרים.

ויש לסיים בדברי הרבינו בחיי שכתב בשם רבינו חננאל ז"ל, דהנה מצינו בגאולת מצרים ג' קצים, והם: ת' שנה, ת"ל שנה, רד"ו שנה. וכן תמצא בגאולתנו העתידה ג' קצים בספר דניאל: אלף ק"נ, אלף ר"צ, אלף של"ה כו' כו', וביאר 'והיתה הסבה מאת הקב"ה שהיתה גאולת מצרים על ג' קצים כדי לחזק ידינו הרפות בגלותנו זה, ושלא נאמר אבדה תקותנו נגזרנו לנו, כי מאחר שנתברר לנו כי ג' קצים אלו של גאולת מצרים שלשתן היו אמת, כן עלינו להאמין כי ג' קצים המפורשין בדניאל בגאולתנו העתידה כלם אמת, אע"פ שיש שם מדות וחשבונות מתחלפות, ועל כן נגזרו כאן וכאן ג' קצים שאם יזכו יהיו נגאלין בראשון ואם לא יזכו בראשון יזכו בשני, ואם לא יזכו

בשני יזכו בשלישי, ואי אפשר שתאחר הגאולה מן הקץ הקצוב האחרון ואילך'. ד' יזכינו להגאל מהרה.

(פי"ג פס"ו יג) תפרדה בשה - נותן שה לכהן ופטר חמור מותר בהנאה והשה חולין ביד כהן. ממש"כ ההיתר בהנאה רק אחרי הפדיון, משמע שקודם לכן הפטר חמור אסור בהנאה, ובאמת פלוגתא היא בקידושין (נו ע"ב).

חידה

היכן מצאנו ששיערו חכמים איזה פרט שאינו נוגע לדינא כלל, אלא רק סיפור מעשה שהיה. (נשמח לקבל תשובות).

תשובה לחידה משבוע שעבר, כיצד יתכן ב' אנשים, א' אומר אתה אתי באותו חדר, והשני מכחיש. ושניהם אומרים אמת: חצר קטנה הפתוחה לגדולה, איתא בעירובין (צב ע"ב, ונפסק בשו"ע) שלגבי הגדולה הקטנה היא חדר נפרד, ולגבי הקטנה הם חדר אחד, ונפק"מ לענין עירובי חצרות, ולענין כלאים, ולענין צירוף למנין, ולענין צואה כו'.

'ובחרת בחיים'

רשימות מהנהגות ודברים שנשמעו מאדמו"ר מרן שה"ת זצ"ל

השלמות לכמה ענינים

לימוד התורה

היה משתדל להוציא הלימוד מפיו (כדאי בעירובין נד ע"א), וגם לעת זקנותו וחולשתו שמעוהו מתאמץ להוציא מפיו בשקט.

היכן לגור

נשאל מאחד האם לעבור דירה לירושלים, והשיב, לבני ברק. וכיוצ"ב השיב לאחד שהסתפק בין ב' דירות בקר"ס. [בהזדמנות אחרת אמר לבוא לירושלים, והבאנו לעיל].

לעניני שמות

ביקשו ברכה לשידוך עבור פרידה, ואמר שאינה יכולה להוליד, ובשביל מה היא צריכה להתחתן. אמרו שיש לה עוד שם, ואמר, אז זה חצי פרידה.

מה מברכים על סוכריה

הזמנתו לסיום על ברכות, והביא לי סוכריה. ושאלני, אתה יכול להבחין על זה... וכשהשיבוהו שיבחו, שאלני, מה מברכים על סוכריה. והשבת, שהכל. ושאל, למה. והשבת, לפי שאין גידולו מן הארץ. ואמר בבדיחותא, אז מאיפה הוא גודל, מהשמים? [יתכן שגם נתכון לומר שא"ז הטעם, שהרי סוכר גידולו מן הארץ, רק שנשתנה].

התפקיד של כלה

(אדר תש"פ). שאלתי, על כלה שבס"ד מתחתנת בשבוע הקרוב. ועכשיו בגלל המגיפה של הקורנה ר"ל, עשו חוק חדש, שאסור שיהיו באותו מקום יותר ממאה איש ביחד. והכלה מאוד חוששת מה יאה עם החתונה. היא רוצה ברכה שהחתונה תהיה בשמחה וכו'. ובירך. שאלתי, מה להגיד לה, מה תקבל על עצמה. והשיב, שתאפה עוגה. וכפיה"נ כונתו היא, שאינה צריכה קבלות, אלא תתעסק בהכנות לחתונה, והכל יהיה בסדר. [וכפי שאכן היה בס"ד, שהחתונה היתה בשמחה עצומה, על אף שהיתה מהראשונות שלא היו באולם].

ברכות

אף כשקיצר את הברכות לבו"ה [כדי לחסוך זמן], מ"מ פעמים רבות כשהבקשה היתה ברכה לרפואה, היה אומר רפואה שלמה (ואמרו בשמו שלא אמר בקיצור רפ"ש, כי רוצים שהרפואה תהא שלמה). ובשב"ק, שבת היא מלעוק ורפואה קרובה לבוא.

לקראת היארצייט הראשון למון זצ"ל, ברצונו להדפיס אי"ה קונטרס 'ובחרת בחיים' מהנדפס כאן בסדר זה. ולכן נבקש ממי אשר יש בידו הערות ותיקונים, אם יוכל להעבירם, וישר כוחו.

אשמח מאוד בהערות ותגובות | [השגת הגיליון] בפל" - 053130380

- נותרו עותקים בודדים של ספר מאלפי זהב עה"ת ומועדים -